

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מקץ תשע"א

לגזירת ה' - משמעויות מתחלפות

רבינו כמה פעמים מבטל גזרות מעל כלל ישראל עם התפילות שלו, יש אפוא מה לעשות. אפשר לבטל גזירות. אמנם צריך להיות ראוי לזה, אבל מי שראוי לזה, יכול לבטל את גזרת ה'. צדיק גזור והקב"ה מקיים (עי' שבת נט, ב). אם הוא גזור שיהיה טוב, הקב"ה מקיים.

אמנם יש צדיקים שאמרו עליהם שגדולתם מתבטאת דוקא באופן ההפוך, שהקב"ה גזור והם מקיימים, הם אינם מנסים לשנות סדרי בראשית ולעשות "מופתים" [כך אמרו, למשל, על החפץ חיים], אבל יש גם מושג, שצדיק גזור והקב"ה מקיים. וא"כ, גזרה היא לא תמיד כל כך חד משמעית. היא ניתנת לשינוי, ואפילו לביטול.

גם גזירת החורבן היתה יכולה להתבטל ע"י תשובה

ירמיהו הנביא, אחרי כל הנבואות שניבא על חורבן ירושלים, אומר לצדקיהו המלך: "אם יצא תצא אל שרי מלך בבל (הצרים על ירושלים, ותכנע להם) - וְהִיִּתָּה נְפֻשְׁךָ, וְהָעִיר הַזֹּאת לֹא תִשָּׁרֵף בְּאֵשׁ" (ירמיהו לח, יז). הרי שהיה אפשר עוד לבטל את הגזרה שנגזרה לפני ה', להחריב את ירושלים.

כיצד היה אפשר לבטל את הגזרה? אולי על דרך שכתב המאירי בעניין אחר. המשנה אומרת, "תשובה מכפרת על עבירות קלות, על עשה ועל לא תעשה, ועל החמורות היא תולה עד שיבוא יום הכפורים ויכפר" (יומא פה, ב). ומבאר המאירי: "עד שיבוא יום הכפורים ויכפר - כלומר, שתכלית התשובה נמצאת בו. ומכל מקום, הוא הדין שהתשובה הגמורה מכפרת בכל עת [גם על עברות החמורות, ואפילו שלא ביום הכפורים], שאין הפרגוד ננעל בפני התשובה. אלא ששפתם הדברים, שהיא נמצאת שלמה יותר בזמן הזה [ביום הכפורים, יותר] משאר הזמנים".

אולי כך צריך לומר גם על הנבואות של ירמיהו. שאמנם הגזרה נגזרה כבר, ובתשובה שגרתית לא היה אפשר לבטל אותה, אבל אם היו עושים תשובה גמורה, היו יכולים למנוע גם את החורבן. גם זה היה יכול להיות.

משמעות "נזילה" לגזרת ברית בין הבתרים

אבל גם כשלא מצליחים לבטל את הגזרה, עדין אין לגזרה משמעות מוחלטת וברורה, מה בדיוק כלול בה, ומה עתיד לקרות.

הקב"ה אומר לאברהם בברית בין הבתרים: "גַּר יִהְיֶה וְרַעַב בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְנִעְבְּדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אֲרִבְעָה מְאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, יג). וכתב הגר"א: "כאשר הקב"ה נותן קץ וחשבון על זמן הגלות, לא נתגלה מאיזה זמן להתחיל לחשוב. ואם ישראל זוכין, מתחיל מזמן קודם, ומסתיים מנין הקץ תחלה. ואם ח"ו לא זכו, מתחיל מזמן המאוחר" (פירוש הגר"א להגדה של פסח, ד"ה חשב את הקץ וכו'). נמצא, שלמעשה, היה יכול הקב"ה למנות ארבע מאות שנה

איזה סוג פתרון חיפש פרעה לחלומותיו?

התורה מספרת על פרעה: "וַיְהִי בְּבֹקֶר וַתִּפְעֶם רוּחוֹ, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת כָּל חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם וְאֶת כָּל חֲכָמָיָהּ, וַיִּסְפֹּר פְּרַעְהַ לָּהֶם אֶת חֲלֹמוֹ, וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרַעְהַ" (בראשית מא, ח). מה פירוש "וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם לְפְרַעְהַ"? למה לא נאמר בקיצור, "וַאֲיֵן פּוֹתֵר אוֹתָם", בלי לומר "לְפְרַעְהַ"? אומר רש"י: "פותרים היו אותם, אבל לא לפרעה. שלא היה לו קורת רוח בפתרוןם". אומרים לו כל מיני פתרונות, כגון "שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר" (רש"י שם), אבל הפתרונות לא מתיישבים על לבו. הוא לא מקבל אותם.

למה לא קיבל אותם? - אולי מפני שהיתה לו קושיה עליהם: איזה טעם יש להשגחה העליונה להודיע לי מה שיקרה, אם אין שום אפשרות לשנות את הגזרה? "שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר". נו, אז מה אפשר לעשות? איזו תועלת יש לי מן הידיעה הזו? עד שבא יוסף, ומראה לו שהקושיה אינה קושיה. הגזירה גזירה, יהיו שבע שנות רעב וְשָׁבַע שָׁנֹת שִׁבְעָה, אבל יש מה לעשות. אפשר לצבור בר ששבע שנות השָׁבַע, ואז יהיה קל יותר לעבור את הרעב. זה לא יבטל את הגזירה, אבל זה יקל את הרעב. זהו פתרון שלפיו יש תועלת במה שהראו לפרעה מהשמים, לכן את הפתרון הזה פרעה מוכן לקבל. יש גזרה מהשמים, אבל גם עם הגזרה יש עדין מה לעשות.

פרעה לא לומד לקח מיעקב אבינו

והנה, למעשה, גזרת שבע שנות הרעב לא יוצאת אל הפועל. מתוך שבע שנות רעב שאמר יוסף, רק שתיים התקיימו (בראשית מה, ו) וחמש לא התקיימו. למה? - "מכיון שבא יעקב למצרים (אחרי שתי שנות רעב), באה ברכה לרגליו, והתחילו לזרוע, וְכָלֵה הרעב" (רש"י שם מז, ט), לפי שברך יעקב את פרעה "שיעלה נילוס לרגליו, ומפרכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא אל הנילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ" (רש"י שם, ט). [אלא שהגזירה לא התבטלה לגמרי, רק נדחתה לתקופה מאוחרת יותר, לימי נבוכדנצר. אז נפרעו למצרים השנים הנותרות מן הגזירה שנגזרה עליהם בדורו של יוסף, ולא באה עליהם במלואה¹ (עי' רש"י יחזקאל כט, יא-יב)].

זהו לקח חשוב לפרעה. אם פרעה היה לומד את הלקח הזה כראוי, היה יכול להתגבר על עשר המכות. היה עושה תשובה, וחוסך לעצמו את כל המכות. אבל הוא לא יישם את הלקח שה' מראה לו ע"י יוסף וע"י יעקב, שאפשר לעשות משהו גם אם יש גזרה, ואפשר גם לבטל גזרה. צדיק הרי יכול לבטל גזרה. הרבה פעמים צדיקים ביטלו גזרות. אברהם אבינו מנסה לבטל גזרה בסדום, ומצליח במידה מסוימת, [שהרי ה' היה מוכן לבטל את הגזרה, אם ימצאו שם עשרה צדיקים], לוט בצוער מצליח לבטל את הגזרה, או לדחות אותה עכ"פ (עי' רש"י בראשית יט, כ-כא), משה

רוחני בלבד, זוכה לקבל רק את הרוחניות של א"י, ולא מקבל חלק בא"י הגשמית². עכ"פ רואים, שגזרות ה' יכולות להתפרש כך או אחרת. אין להן משמעות קבועה מראש.

משמעות "נוזילה" לנבואת הקץ

כך גם בענין הגאולה העתידה. המלאך אומר לדניאל בלשון סתומה מתי תהיה הגאולה האחרונה, ודניאל אומר: "נְאֻנִי שְׁמַעְתִּי וְלֹא אֶבִּין, נְאֻמְךָ (למלאך): אֲדַנִּי, מָה אַחֲרֵית אֵלֶּה? וַיֹּאמֶר: לְךָ דְנִינְאֵל, פִּי סִתְּמִים וְחִתְּמִים הַדְּבָרִים עַד יַת קָץ" (דניאל יב, ח-ט). וקשה לכאורה: מדוע מוסר המלאך לדניאל את הדברים בלשון סתומה כל כך, ומסרב לפרשם? ועוד קשה: הרי מצינו שר' סעדיה גאון (בספר אמונות ודעות מאמר ח' פ"ג) ורש"י (בפירושו לדניאל ח, יד) והמלבי"ם (שם ז כה, ושם ח יד) עשו חשבון על פי דברי המלאך, מתי תהיה הגאולה³. והנה, אם דניאל לא הבין את דברי המלאך, כיצד ניסו רס"ג רש"י והמלבי"ם להבינם? וכי גדולים היו מדניאל?!

אלא שהענין הוא כפי שהסברנו לגבי גאולת מצרים. לדבריו של המלאך אין פירוש אחד ויחיד. יש הרבה אפשרויות לפרש את דבריו, וכל אחת מהן יכולה להיות נכונה. אלא שהקב"ה מחליט ע"פ המעשים שלנו, באיזה מן האופנים תתפרש נבואתו של דניאל בפועל, וכדברי חז"ל הידועים: "אָנִי ה' בְּעֵתָהּ אֶחָד יִשְׁנֶה" (ישעיהו ס, כב). "זכו - אַחֲשִׁינָהּ; לא זכו - בְּעֵתָהּ" (סנה' צח, א). לפי מעשינו נקבע, מה יהיה בסופו של דבר הפירוש הנכון בדברי המלאך לגבי זמן הגאולה העתידה.

גם חישוביהם של הגדולים הנ"ל, שלא התקיימו, אין זה מפני שטעו בחישוביהם, אלא מפני שלא זכינו להגאל בזמן הגאולה שחל להיות בחשבונם. יש פירוש שעל פיו היתה יכולה להיות הגאולה בשנה שאמר הרס"ג, ויש פירוש שעל פיו היתה יכולה להיות הגאולה בשנה שאמר רש"י, ושומר המלבי"ם, וגם דניאל ידע את כל הפירושים הללו וגם פירושים נוספים. ואולם מה שבקש דניאל לדעת הוא, איזה מהפירושים יהיה זה שיתקיים. על שאלה זו ענה לו המלאך, שזאת אי אפשר לומר לו, כי הדבר תלוי בבחירת בני אדם, ורק לעת קץ יתברר איזה מן הפירושים האפשריים התגשם בפועל.

ובדומה לגזרת גלות מצרים, כך גם בענין הגאולה העתידה: העקרון ש"סִתְּמִים וְחִתְּמִים הַדְּבָרִים עַד יַת קָץ", נוגע לא רק למועד הגאולה, אלא גם לצורתה. הכתוב אומר: "וַיֹּאמְרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָא כְּבֹר אֲנֵשׁ אֲתָהּ" (דניאל ז, יג), [כלומר, המשיח יגיע כשהוא רכוב על ענני שמים], ואילו במקום אחר נאמר, "הִנֵּה מְלַכְךָ יָבוֹא לְךָ... עֲנֵי וְרָכַב עַל חֲמֹר" (זכריה ט, ט). והרי זו סתירה? מבארת הגמרא, שהדבר תלוי: "זְכוּ - עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָא". אם תהיינה לישראל זכויות מספיקות, יבוא המשיח בצורה נסית ומכובדת, עם ענני שמים. ואם "לא זכו - עני ורכב על חמור". הוא יבוא בצורה לא נסית ובלתי מכובדת (סנה' צח, א). הרי שגם לגבי אופן ביאת הגאולה ישנן אפשרויות שונות, וצורת הגאולה שתהיה בסופו של דבר בפועל תִּקְבַּע על פי מעשיהם של ישראל. אפשר שיהיו נסים גדולים, ואפשר שלא יהיו. תלוי בבחירה שלנו, ובמצב הזכויות שלנו.

זהו הטעם למה שכתב הרמב"ם, שכל אלו הדברים הנוגעים לימות המשיח, "לא ידע אדם איך יהיו, עד שיהיו" (הלכ' מלכים פ"ב ה"ב). גם מי שיודע את כל מאמרי חז"ל ואת כל מה שכתבו

כבר מברית בין הבתרים, ואז היה זמן גאולתם של ישראל מוקדם, יחסית. אלא שישראל חטאו, ועל כן לא נמנו להם שנות הגזרה אלא מזמן מאוחר יותר - מלידת יצחק אבינו, שהיתה שלשים שנה אחר ברית בין הבתרים (רש"י שמות יב, מ). מאידך, היה יכול להיות שימנו להם את שנות הגזרה רק משעת ירידתם למצרים, או אף יותר מאוחר, משעה שהתחילו להשתעבד בהם. אלא שבני ישראל זעקו לה', ובזכות זה לא אחר להם הקב"ה את תחילת מנין שנות הגזרה עד כדי כך, אלא מנה אותם מלידת יצחק. זהו שאמר הפיוטן: "נְאֻקָה הַחִישָׁה קֶץ הַפְּלֹאוֹת, נִחְצוּ לְמֵאתִים וְעֶשְׂרָ אַרְבַּע מֵאוֹת" (יוצר לפרשת החודש), כלומר: נאקת בני ישראל גרמה, שהיו במצרים רק מאתיים ועשר שנים ולא ארבע מאות שנה. כי על ידי ע"י שזעקו לה', התחיל מנין שנות הגזרה מלידת יצחק, ולא מזמן מאוחר יותר. הרי, שלגזירת "גַּר יְהִי וְרַעַץ... אֲרַבֵּעַ מֵאוֹת שָׁנָה" לא היתה משמעות מוחלטת, ופירושה היה נתון לשינוי לפי מצב זכויותיהם של ישראל.

ולא רק לתחילת מנין ארבע מאות שנה לא היתה משמעות מוחלטת וקבועה מראש, אלא גם לצורת השעבוד לא היתה משמעות קבועה מראש. הוזהר אומר: "וַיִּמְכְּרוּ אֶת חַיִּיהֶם בְּעֶבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה (שמות א, יד). בְּעֶבְדָּה קָשָׁה - זו קושיא. בְּחֹמֶר - זה קל וחומר. וּבְלִבְנִים - זה ליבון הלכה. וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה - זו ברייתא. אֶת כָּל עֲבֹדָתָם - דא פיסקא. אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרְךְ - דא פירכא" (וזהו חדש צו, ב; וכעין זה בזהר ח"ג נגה, א). וקשה לכאורה: וכי זו היתה צורתו של שעבוד מצרים, שהמצרים שאלו את ישראל קושיות חזקות על הרמב"ם או על התוספות, וישראל היו צריכים לעסוק בליבון הלכה ובלמוד ברייתות כדי לתרץ אותן? הרי שעבוד מצרים פָּלַל עבודה קשה כפשוטה! מה היא אפוא כוונת הוזהר? באר בזה חותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל כך: כוונת הוזהר היא, שְׁלוּ הַיּוֹדֵעִים יִשְׂרָאֵל זֹכִים, הִיְתָה יְכוּלָה גִזְרַת הַשְּׁעִבּוּד לְהִתְקִים בְּצוּרָה כְּזֹאת. הַמְצִרִים הָיוּ מְקַשִּׁים לָהֶם קוֹשִׁיּוֹת, וְיִשְׂרָאֵל הָיוּ מַחְפְּשִׁים תְּרוּצִים. אֲךָ כִּיּוֹן שֶׁלֹא זָכוּ, הַתְּקִיִּים הַשְּׁעִבּוּד בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים כְּפִשׁוּטִם, בְּטִיבּוּעַ הִילְדִים בִּיאֹר, וּבְכָל שָׂאֵר הַצְּרוֹת שֶׁהָיוּ לָנוּ בַּמְצִרִים. וְכַפִּי שֶׁאִמְרָנוּ: לֹא רָק לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" לא היתה משמעות ברורה מראש, ממתי יתחיל המנין, אלא גם ל"עֲבֹדוֹם וְעֵנּוּ אֹתָם" לא היתה משמעות ברורה מראש, כיצד יהיה העינוי הזה.

ובאמת, אם מותר להוסיף על דברי חותני זצ"ל, נראה שבמידה מסויימת אכן התקיימה גזירת השעבוד באופן המתואר בזהר. אצל מי? - אצל שבט לוי! שבט לוי היה פטור מעבודת הפרך שהטיל פרעה על ישראל (תנחומא וארא ו), ועל כרחק שאצלם התקיימה גזירת השעבוד רק באופן רוחני, ע"י קשיים בלימוד התורה ובהשגת מדרגות רוחניות. בימי האבות לא היו קשיים כאלה בלימוד, ובימי שעבוד מצרים נוצרו אצלם קשיים בלימוד. לכן, מידה כנגד מידה, בעוד ששאר השבטים קבלו (לאחר שיצאו ממצרים) ארץ ישראל גשמיית (חוץ ממה שקבלו את הרוחניות שבה), הרי שבט לוי קיבל רק את הרוחניות של ארץ ישראל. "ה' הוא נחלתו" (דברים יח, ב), והם אינם מקבלים חלק בארץ ישראל הגשמית. מדוע? - שכן שעבוד מצרים היה תנאי לקבלת ארץ ישראל. אברהם שואל "בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה" (בראשית טו, ח), והקב"ה עונה לו - "כִּי גַר יְהִי וְרַעַץ" (שם יג). לכן, שאר השבטים, שהשעבוד נתקיים בהם כפשוטו, בחומר ובלבנים, זוכים לא"י כפשוטה; ושבט לוי שהשעבוד שלו היה

אין הכונה לחשמונאים, אלא לכל אלה שמסרו נפשם בזמן היונים על שמירת שבת ומילה ושאר המצוות. אלו הם ה"חלשים" שניצחו את היונים. לא בכח הגוף ניצחו - שבוזה הם אכן היו חלשים - אלא בכח מסירות הנפש שלהם על שמירת התורה! מפני שזהו הכח האמיתי בעולם - כח התורה, כח השבת, וכח כל שאר מצוות. ממילא, זה הכח שמוטט את היונים. את ה"מכה בפטיש" עשו אחר כך החשמונאים עם מסירות הנפש שלהם, אבל לולא הצדיקים שקדמו להם, מי יודע אם החשמונאים היו מצליחים לנצח את יון. רק בזכות אלו שנסקלו ונתלו והולקו על קידוש השם, הצליחו החשמונאים לנצח את יון, כי במעשים אלו, תקנו אותם "חלשים" את היחס המזולזל שהיה כלפי עבודת המקדש ועבודת ה' בכלל, ובכך הכשירו את הקרקע לביטול גזירות יון, ואף לביטול גזרת מלכות יון בכלל, כפי שכותב הרמב"ם: "וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה" (רמב"ם הלכ' חנוכה פ"ג ה"א).

אולי מפני כך, לאחר שעשה לנו הקב"ה ניסים וגברה יד ישראל על היונים, תיקנו חז"ל במצנת נר חנוכה מדרגה של "מהדרין", ומדרגה נוספת של "מהדרין מן המהדרין" (שבת כא, ב). במצוות אחרות לא שמענו כזאת ולא ראינו כאלה, שיתקנו מדרגה על גבי מדרגה בהידור המצוה. רק במצוות הדלקת נר חנוכה תקנו כן. חוץ מזה, בכל מצוה אחרת, החיוב להוסיף ממון כדי להדרה הוא רק עד שליש במצוה ולא יותר (ב"ק ט, ב). [למשל, אם אפשר להשיג אתרוג כשר בעשרים שקל, ויש אתרוג יפה ממנו שעולה יותר - צריך להוציא עד שליש יותר בשביל הידור מצוה, אבל לא יותר מזה (עי' פרטי הדינים בזה בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו)]. והנה כאן, ההידור במצוה הוא הרבה יותר משליש! את עיקר המצוה אפשר לקיים בשמונה נרות (נר לכל יום), ואילו ההידור הוא בשלשים וששה נרות, בגלל שמוסיף והולך כבית הלל, או פוחת והולך כבית שמאי. שלשים וששה נרות ביחס לשמונה נרות הם הרבה יותר משליש. למה הדגישו חז"ל כל כך את ענין ההידור במצוה זו, עד שתקנו "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", וגם שיהיה ההידור הרבה יותר משליש? - כנראה, מפני שמה שהביא לשעבוד יון ולגזרות אנטיכוס הוא מה שלא השתדלו להדר במצוות. "וכי תגשון עֲנֵר לְזַבֵּחַ - אֵינְךָ רָע! וכי תגישו פֶּסֶחַ וְחֵלֶה אֵינְךָ רָע!" ממילא, תשובת המשקל והתיקון לעֲנֵר זה הוא, להיות "מהדרין מן המהדרין". להחזיר את יחס הכבוד לעבודת ה'. ואכן, ברוך ה', אין כמעט יהודי שלא משתדל לקיים את מצות נר חנוכה במדרגה זו של "מהדרין מן המהדרין".

למה תיקנו חז"ל הידור בנרות, ולא תיקנו גם בחנוכה?

והנה, אם כל כך חשוב ההידור במצנת נר חנוכה, יש לשאול - למה לא תקנו בה הידור נוסף, לא רק במספר הנרות אלא גם בכלי? למשל, שמעיקר הדין יצאו במנורת חרס, והמהדרין ידליקו במנורת מתכת, והמהדרין מן המהדרין ידליקו במנורת זהב (כעין המנורה שהיתה במקדש). למה לא תיקנו כך? אמנם נכון שגם בחנוכה יש מקום להדר שתהיה נאה, וכן בסוג השמן יש מקום להדר שיהיה מהודר, אבל הידור זה הוא רק מצד החיוב הרגיל של הידור מצוה שקיים בכל התורה כולה, שחיובו הוא עד שליש במצוה ולא יותר. לא תיקנו בזה תקנת הידור מיוחדת כמו שתיקנו במספר הנרות. מדוע?

הנביאים, לא יכול לדעת מה בדיוק יקרה, שהרי כפי שראינו, הנביאים אמרו דברים סותרים בנוגע לגאולה העתידה, חלקם נוגעים למצב של "זכו", וחלקם למצב של "לא זכו". לא על כל דבר שאמרו הנביאים, אנו יודעים להיכן הוא שייך, ל"זכו" או ל"לא זכו". וגם אם נדע מה שייך ל"זכו" ומה שייך ל"לא זכו", עדין איננו יודעים באיזה מצב אנו נמצאים, במצב של "זכו" או במצב של "לא זכו". רק א-ל דעות יכול לדעת את זה. ממילא, כל הדברים הם תלויים ועומדים. אי אפשר לדעת מה יהיה ואיך יהיה. [ועכ"פ, ההשתדלות שלנו צריכה להיות, שהגאולה תהיה באופן של "זכו", ולא באופן של לא "זכו". זה לא נכון לומר, שכיון שישנם הרבה מאוד מאחינו שהם במצב של "לא זכו", אז כדאי כבר שכולם יהיו במצב של "לא זכו", ואז תגיע הגאולה. אסור לומר כך. אנו מצדנו חייבים להשתדל להיות בבחינת "זכו", והקב"ה מצדו ודאי ימצא כבר את הדרך לגאול אותנו בזמן הנכון ובאופן המתאים למצבנו].

גזרות יון - בגלל זלזול בעבודת המקדש

גם למראָה שראה דניאל בחלומו - שאחרי מלכות פרס תעמוד מלכות יוֹן ותשלוט על ישראל (דניאל ז, 1) - גם לו לא היתה משמעות מוחלטת, מה יהיה בדיוק אופיה של מלכות יון זו. גזרות יון - לא היו חייבות להיות. היה יכול להיות מצב, שמלכות יון תשלוט על ישראל בלי גזרות.

ממה נגרמו אפוא גזירות יון? - גזירות יון נגרמו מתופעת ההתבוללות וההתיינות שהיו בזמן בית שני. המתיונים, הם אלה שגרמו והביאו את גזירות יון על עם ישראל. היִנְיִים לא התחילו מעצמם לגזור גזירות, אלא המתיונים הם שהסיתו אותם להכריח את עם ישראל להתיין. אלא ששרשיה של ההתיינות נעוצים כבר בתחילת בית שני. כבר אז מוכיח הנביא מלאכי את ישראל ואומר: "וכי תגשון עֲנֵר לְזַבֵּחַ אֵינְךָ רָע? וכי תגישו פֶּסֶחַ וְחֵלֶה אֵינְךָ רָע? הֲקִרְבִּינָה נָא לְפִתְחֵךָ! הֲיִרְצֶךָ או הֲיִשָּׂא פִנְיֶךָ?!" (מלאכי א, ח). לְפִתְחָה הפרסי לא היית מעז להביא מתנה כזו, שהרי היה כורת את ראשך או תולה אותך על עץ! אם כן, מדוע לקב"ה אינכם נמנעים מלהביא קרבנות כאלו? - מפני שאינכם מעריכים מספיק את עבודת הקרבנות! "מְגִישִׁים עַל מִזְבְּחֵי לְחֶם מְגַאֵל... כְּאֶמְרֵיכֶם שְׁלֹחַן ה' נִבְּזָה הוּא" (שם, ז). כנראה, זה מה שגרם אחר כך לתופעת ההתיינות בעם ישראל. מפני שהיו אנשים שחפשו ערכים של יופי והדר, וכיון שלא מצאו אותם בעבודת המקדש, נמשכו אל תרבות יון, ששם ערכים אלו מודגשים מאד⁵. אם היינו מתנהגים אחרת בתחילת בית שני ביחס לעבודת המקדש, אולי לא היו כל הצרות האלה עם היוונים. על כל פנים, לא בעצמה כזאת.

בגלל חטא זה, של זלזול ואי הערכת עבודת המקדש, נתגלגלו ובאו עלינו גזרות היוונים, והתיקון לזה היה ע"י בני חשמונאי, שמסרו את נפשם על עבודת המקדש, ובוזה תיקנו את היחס המזולזל שהיה כלפיה קודם (עי' ב"ח או"ח סוף סי' תר"ע). ולא רק בני חשמונאי, אלא גם יהודים אחרים שמסרו נפשם על שמירת המצוות, הביאו את הישועה. אנו אומרים בתפלת "על הנסים", "מסרת גבורים ביד חלשים". מי הם ה"חלשים" הללו שמוזכרים כאן? בפשטות, הכונה היא לחשמונאים, שלא היו להם כלי מלחמה כמו ליונים, וממילא היו חלשים מאד מבחינה צבאית. אבל אולי מותר לומר פשוט אחר, ולפיו בְּתִיבַת "חלשים"

הזהב שבמנורה, שהוא גלוי ונראָה לְעֵינַי פֶּלַל. לעומת זאת, את ההידור הפנימי - מסמלת טהרת השמן, שבה אי אפשר להבחין בעיני בשר. גם במיקרוסקופ המשוכלל ביותר לא ניתן להבחין בין שמן טהור לשמן טמא. רק בכח חכמת התורה ניתן להבחין ביניהם. כי טהרה היא פנימיות, לא חיצונית. לכן לא עשה ה' נס במנורה, לשלוח לישראל מנורת זהב, כדי לרמוז לדבר הזה, שהפנימיות חשובה יותר מן החיצונית, ועד כמה שה' רוצה את ההידור החיצוני במצוות, הוא רוצה קודם כל את ההידור הפנימי, שהוא היחס המכובד למצוה. למרות שצריך להדר במצוות, כפי שמוכיח מלאכי את ישראל, בכל זאת הדגש צריך להיות על הפנימיות, יותר מאשר על החיצונית.

גם חז"ל, כשתיקנו לנו מהדרין מן המהדרין, תקנו הידור רק בדברים רוחניים, אם להדליק נר איש וביתו, או נר לכל אחד ואחד, או כנגד ימים הנכנסים או כנגד ימים היוצאים, שכל אלו הם הידורים באיכות ההודאה על הנס, אבל לא תקנו לנו שצריך להדליק במנורה של חרס, והמהדרין ידליקו במנורה של כסף, והמהדרין מן המהדרין ידליקו במנורה של זהב. אמנם מצד הדין הרגיל של הידור מצוה ודאי יש מקום להדר גם בזה, [למרות שאין בזה ח' ו' ב', שהרי החיוב להוסיף ממון כדי להדר את המצוה הוא רק עד שליש במצוה ולא יותר, וכנ"ל, והרי ההפרש במחיר בין כסף לזהב הוא הרבה יותר משליש], אבל מצד תקנת ההידור המיוחדת למצות נר חנוכה [שהיא גם ביותר משליש, כפי שהזכרנו לעיל] - לא תקנו להדר בזה.

יהי רצון שנזכה בעזרת ה' לאור המנורה שבמקדש, לאורו של בית המקדש, לאורו של בית דוד ולאור של סנהדרין גדולה, במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

חושבני שהתשובה לזה היא, מפני שכך היה גם בנס עצמו. הרי שני דברים היו חסרים לחשמונאים לקיום מצות הדלקת המנורה במקדש כהלכתה: שמן טהור, ומנורה [שכן היננים לא רק טמאו את השמנים, אלא גם נטלו את כל הכלים שהיו במקדש (עי' רש"י ע"ז מג, א ד"ה ומלכות בית חשמונאי)]. והנה, לגבי השמן - נעשה להם נס. "שלא היה בו אלא להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים" (שבת כא, ב). אבל לגבי המנורה לא נעשה להם נס, והם נאלצו להדליק בשפודים של ברזל מחופים פְּבַעֲץ (פְּדִיל), ורק אחר כך כשהעשירו עשאו של כסף, וכשחזרו והעשירו עשאו של זהב (ע"ז סו). לכן במספר הנרות תקנו חז"ל תקנה מיוחדת של הידור, כנגד נס השמן שדלק שמונה ימים, ובכלי לא תקנו תקנה מיוחדת של הידור, כי במנורה לא נעשה שום נס.

למה עשה ה' נס בשמן, ולא במנורה?

וצריך להבין: למה באמת לא עשה הקב"ה נס לישראל גם במנורה? היד ה' תקצר לשלוח להם מנורת זהב?! אם ה' כבר רוצה שיקיימו את המצוה עם כל ההדורים, ושולח לשם כך שמן טהור ועושה נס שידלק שמונה ימים, למה לא שלח גם מנורת זהב, כדי שתתקיים מצות הדלקת המנורה ביופי ובהדר?

ולהגדיל הקושיא, הרי עשיית המנורה מזהב אינה רק ענין של יופי, אלא ענין בעל השלכות הלכתיות. כשמנורה נעשית מזהב, יש בה גם גביעים כפתורים ופרחים, מה שאין כן מנורה שאינה מזהב, אין עושים בה גביעים כפתורים ופרחים (רמב"ם הלכ' בית הבחירה פ"ג הל' ב-ד). מדוע א"כ לא עשה ה' נס, להמציא לישראל גם מנורת זהב, כדי שתתקיים המצוה בתכלית השלמות?⁶

חושבני שהתירוץ לזה הוא, שהקב"ה רצה ללמד כאן יסוד חשוב. והוא, שאמנם צריך להדר במצוות, וחלק מן ההידור במצוה הוא גם ביופי החיצוני, ואי ההקפדה על כך היא שגרמה לתופעת ההתיונות ולשעבוד יון, אבל אף על פי כן, ההידור הפנימי - דהיינו: היחס הנפשי אל המצוה - חשוב יותר מן ההידור החיצוני! והנה, את ההידור החיצוני - מסמל

1. ועי' ב"כלי יקר" (בראשית מא, ה), שהפיצול במנין שנות הרעב - שחלק מהן היו בימי פרעה וחלק בתקופה מאוחרת יותר - נרמז כבר בחלום פרעה.
2. ועי' רשב"ם (ב"ב קכב, א ד"ה ועוד תניא כו') שסובר, שלעתיד לבוא יהיה לשבט לוי חלק בארץ. וכן כתב הסמ"ג (לאוין רע"ו). אבל הר"ן (בחידישו ל"ב"ב שם) דוחה דעה זו, וסובר שגם לעתיד לבוא לא יהיה לשבט לוי חלק בארץ.
3. וגם הרמב"ן (בספר הגאולה שער ד') האריך מאד בחישוב הקץ.
4. גם השְׁחַתְתָּ בְרִית הַלְוִי - שמלאכי בא עליה בטענה אל הכהנים, "שְׁחַתְתָּ בְרִית הַלְוִי" (מלאכי ב, ח), ודרשו חז"ל שהכוונה היא לכהן או לוי המסייעים בבית הגרנות (בכורות כו, ב) - נובעת מזלזול בעבודה. כי כהן או לוי המסייעים בבית הגרנות, מראים בזה כאילו עבודת המקדש איננה סיבה מספקת לקבלת המתנות, וכאילו צריכים הכהן או הלוי לעשות עוד איזה דבר עבור ישראל, כדי לקבל את מתנותיהם בזכות ולא בחסד. וא"כ התנהגות כזו גורמת לזלזול והשחתת כבוד עבודת המקדש, כאילו עבודת המקדש אינה שווה את המעשר (ע"פ שיחת הרב שליט"א לפרשת קרח תשס"ג).
5. וגם עצם השם "יָנוּן", בהיפוך סדר האותיות הוא "נוי", לשון יופי (של"ה מסכת תענית פרק "תורה אור" אות פ"ט).
6. ומכל מקום, קושיא זו היא רק לפי דעת הרמב"ם, שבדוד קא אין עושים גביעים כפתורים ופרחים במנורה שאינה של זהב (כן כתב בדעתו ה"משנה למלך" הלכ' בית הבחירה פ"ג ה"ד). אבל לדעת רש"י, גם במנורה של שאר מתכות רשאים לעשות גביעים כפתורים ופרחים, אלא שאין ח' ו' ב' לעשותם (עי' רש"י מנחות כח, א ד"ה אינה באה גביעין. וכן דקדק בדבריו ה"מנחת חינוך" מצוה צ"ח ס"ק ה').